

СУТНІСТЬ ТА ПРИНЦИПИ КООПЕРАЦІЇ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

THE CONTENT AND PRINCIPLES OF COOPERATION IN AGRICULTURE

УДК 334.7.01

Ходирева О.С.

аспірант кафедри менеджменту
організаційДніпропетровський державний аграрно-
економічний університет

У статті розкрито суть поняття «кооператив». Наведено основні думки визнаних класиків та сучасних учених щодо визначення кооперації. Узагальнено досвід і доповнено визначення кооперативу. Розглянуто принципи кооперації. Внесено рекомендації щодо розподілу їх на загальні та спеціальні.

Ключові слова: кооперація, сільськогосподарська кооперація, кооператив, кооперативне товариство, принципи кооперації.

В статті раскрыта суть понятия «кооператив». Приведены основные мысли признанных классиков и современных ученых в определении кооперации. Обобщен опыт и дополнено

определение кооператива. Рассмотрены принципы кооперации. Внесены рекомендации по их разделению на общие и специальные.

Ключевые слова: кооперация, сельскохозяйственная кооперация, кооператив, кооперативное общество, принципы кооперации.

The article deals with the concept of the cooperative. The basic idea of recognized classics and modern scientists to determine. The experience and supplemented the definition of the cooperative. The considered principles of cooperation.

Key words: cooperation, agricultural cooperation, cooperative, cooperative society, the principles of cooperation.

Постановка проблеми. Після здобуття Україною незалежності в 90-х роках ХХ ст. та на початку нового тисячоліття було прийнято низку законів, направлених на роздержавлення власності. Вони були викликані необхідністю реформ в економіці нової країни. Розвиток господарства старим шляхом став неможливий. Наявні на той час форми об'єднань – колективні господарства (колгоспи) – повністю вичерпали себе.

Безгосподарність, безвідповідальність, недбале відношення призвели до занепаду цілих галузей господарства, у тому числі або навіть у першу чергу сільського господарства. Зношеність основних фондів, безпідставне та масове подорожчання основних компонентів, необхідних для сільськогосподарського виробництва, відсутність підтримки держави (дотування) призвели навіть не до збитковості галузі, а до повної відсутності можливостей її подальшого розвитку.

Одним із перших кроків до реформування економіки став прийнятий 17 липня 1997 р. Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію», згідно з яким сільськогосподарська кооперація визначалась як система сільськогосподарських кооперативів, їх об'єднань, утворених із метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розвиток теоретичних засад сільськогосподарської кооперації зробили такі класики кооперативної думки, як М. Туган-Барановський, О. Чаянов, М. Кондратьєв, М. Левицький, Б. Мартос, І. Ємельянов, О. Анциферов, Ф. Оуен, Ш. Фур'є, Ф. Райффайзен та ін. Серед сучасних економістів-аграрників, що займаються дослідженням проблем розвитку кооперації, слід відмітити О. Серову, А. Римарука, Ф. Горбоноса, О. Рисального, М. Маліка, В. Зіновчука, А. Пантелеймоценка, Г. Черевка, Л. Молдавана, В. Гончаренка, Ю. Ушкаренко та ін.

Постановка завдання. Головною метою статті є висвітлення та узагальнення теоретичних положень визначення кооперативу. Об'єктом дослід-

ження виступає визначення кооперативу. Предметом дослідження є сукупність факторів, що впливають на значення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Світовий досвід кооперативного руху протягом тривалого періоду часу свого розвитку неодноразово доводив ефективність і незаперечні переваги цієї форми господарювання, а також велику роль у становленні, розвитку і зміцненні агропромислового комплексу.

Загальновідомо, що термін «кооперація» походить від латинського слова cooperatio і означає співробітництво, співпрацю. Такого підходу дотримується більшість науковців. Наприклад, за Словником економічних термінів кооперація – форма господарювання, що базується на спільному використанні майна кооперативу, при цьому зберігається форма довгострокових і стійких зв'язків між підприємствами, зайнятих спільним виробництвом певної продукції [1, с. 68].

На думку академіка І. Буздалова, «кооператив – живий суспільно-господарський організм, який постійно розвивається. Його зміст, функції, механізм діяльності в міру переходу від вихідних найпростіших форм до більш досконалих, адекватних якісно новому стану і рівню розвитку матеріального виробництва, постійно змінюються» [2].

За час тривалого періоду адміністративного господарювання (1930–1984 рр.) було розмито саме поняття «кооперація», втрачено економічний зміст сільськогосподарської кооперації. Для того щоб повернутися до початкового поняття міжфермерської кооперації, треба звернутися до визначення сільськогосподарської кооперації в працях класиків.

За визначенням М. Туган-Барановського, «кооператив є таке господарське підприємство декількох добровільно об'єднаних осіб, яке має на меті не отримання великого прибутку на витрачений капітал, але збільшення завдяки загальному веденню господарства трудових доходів своїх членів або скорочення витрат останніх» [3].

М. Туган-Барановський у книзі «Соціальні основи кооперації» мету кооперативів визначив як «найбільший ступінь добробуту своїх членів» [4]. Учений підкреслював прагнення кооперативів до збільшення трудових доходів своїх членів або до зменшення витрат цих членів на їх споживчі потреби.

К. Пажитнов визначав кооператив як елемент соціального руху: «Кооператив є таке добровільне об'єднання декількох осіб, яке має на меті спільними зусиллями боротися з експлуатацією з боку капіталу і поліпшити становище своїх членів у процесі виробництва, обміну або розподілу господарських благ...» [5].

Найбільш глибоке і точне визначення кооперації дав видатний теоретик О. Чаянов. Перебуваючи у повній згоді з М. Туган-Барановським і К. Пажитновим щодо питань кооперації, він йде далі їх шляхом щодо її конкретизації. Вчений пише, що «кооперація селянська ... являє собою досить досконалий варіант селянського господарства, що дозволяє дрібному товаровиробникові, не руйнуючи своєї індивідуальності, виділити зі свого плану ті його переваги, в яких велика форма виробництва має безсумнівні переваги над дрібною, й організувати їх спільно із сусідами...» [6].

Розвиваючи цю думку, О. Чаянов дав таке визначення кооперативу як організаційно-господарської форми: «Кооператив являє собою організовану на колективних засадах частину економічної діяльності тієї чи іншої групи осіб, покликаної обслуговувати інтереси цієї групи і тільки цієї групи» [7].

Науковець глибоко досліджує природу кооперативного руху, зазначаючи, що кооперативне підприємство «ніколи не може бути самодостатнім підприємством, яке має власні інтереси, що лежать поза інтересами членів, що його створили; це підприємство, яке обслуговує своїх клієнтів, які є його господарями і будують його управління так, щоб воно було безпосередньо відповідальним перед ними і тільки перед ними» [8].

Дані визначення О. Чаянова глибоко відображають сутність кооперативу і дають змогу визначити економічний зміст міжфермерської кооперації, який полягає передусім у принципах господарювання, що найбільш удало поєднуються саме в кооперації: особиста зацікавленість і відповідальність людини з перевагами концентрації виробництва.

У минулому дослідниками кооперації давались дещо інші тлумачення визначення кооперативу.

Так, У. Кінг уважав, що кооператив ставить за мету надання людям можливості уникати незруч-

Таблиця 1

Принципи кооперації

Принцип кооперації	Зміст принципу
Добровільне і відкрите членство	Кооперативи є добровільними організаціями, відкритими для всіх осіб, які можуть використовувати їх послуги і готові взяти на себе всі пов'язані з членством обов'язки без дискримінації за гендерними, соціальним, расовими, політичними або релігійними ознаками.
Демократичний контроль із боку членів	Кооперативи – це демократичні організації, контрольовані їхніми членами, які беруть активну участь у розробці політики та прийнятті рішень. Чоловіки і жінки, які виконують функції виборних представників, звітують перед членами кооперативів. У первинних кооперативах члени мають рівне право голосу (один член – один голос); кооперативи на всіх рівнях також організовуються на демократичній основі.
Участь членів в економічній діяльності	Основний капітал кооперативу формується з рівних внесків його членів під демократичним контролем. Хоча б частина такого капіталу є, як правило, загальною власністю кооперативу. Однією з умов членства в кооперативі є відсутність компенсації або обмежений розмір компенсації, що отримується членами від внесеного капіталу. Члени кооперативу виділяють одержуваний прибуток для досягнення однієї або всіх із таких цілей: розвиток кооперативу, можливо, шляхом створення резервів, хоча б частина яких є неподільною; розподіл доходів серед членів пропорційно їх операціям із кооперативом і підтримка інших видів діяльності, затверджених членами кооперативу.
Автономія і незалежність	Кооперативи – це автономні організації, які діють на основі самопомоги під контролем їх членів. Якщо вони укладають угоди з іншими організаціями, у тому числі з урядами, або вишукують кошти із зовнішніх джерел, вони роблять це на умовах, що забезпечують демократичний контроль із боку їх членів та збереження автономії кооперативів.
Освіта, професійна підготовка та інформація	Кооперативи забезпечують освіту і професійну підготовку своїх членів, виборних представників, керівників і працівників для того, щоб вони могли ефективно сприяти розвитку їх кооперативів. Вони інформують представників широкої громадськості, передусім молодь і лідерів рухів, про характер і результати кооперації.
Співпраця кооперативів	Кооперативи з максимальною ефективністю служать інтересам своїх членів і зміцнюють кооперативний рух шляхом спільної роботи в рамках місцевих, національних, регіональних і міжнародних структур.
Турбота про суспільство	Кооперативи діють на основі схваленої їх членами політики в цілях досягнення сталого розвитку своїх громад.

ностей і проблем, які в них виникають, коли діють поодинці, а також досягти вигод, яких вони інакше б не мали.

Г. Ліфман зазначав, що кооперативи – це господарства, метою яких є сприяння або доповнення домашнього чи промислового господарства своїх членів шляхом спільного ведення справи.

Ш. Жід наголошував, що кооперативна асоціація на відміну від капіталістичного товариства піклується про задоволення потреб своїх членів, а не про отримання прибутку.

В. Пекарський зауважував, що кооператив – це співтовариство, яке має на меті взаємодопомогу, просвітню та культурну діяльність і не видає учасникам підприємницького прибутку в жодному вигляді.

І. Зессен уважав кооперативом об'єднання осіб із нефіксованим числом членів, побудоване на принципах самодіяльності та демократичної рівноправності, яке має на меті допомогу своїм членам шляхом організації спільного виробничого чи розподільчого підприємства [9, с. 27].

С. Прокопович дійшов висновку, що кооперативне товариство – це: об'єднання необмеженого числа осіб, які вільно вступають і вибувають із нього виходячи із власних інтересів, ґрунтується на демократичному принципі повноправності та рівноправності всіх членів та їхньому самоуправлінні, не поглинає індивідуальності своїх членів, здійснює господарські операції, що належать до сфери

виробництва, обміну або кредиту, за спільний рахунок членів прагне підвищити продуктивність і дохідність їхньої праці, полегшити та здешевити ведення ними виробництва і домашнього господарства, звільнити своїх членів від експлуатації скупниками, крамарями, лихварями, а також зробити непотрібним велике капіталістичне виробництво та в якому чистий дохід розподіляється пропорційно ступеню участі кожного члена в загальній справі.

Кожне наступне визначення є більш широко розкрите, ніж попереднє, але їх об'єднує одна загальна риса – добровільна спільна участь для задоволення потреб. Ця ідея і лежить в основі кооперації.

Виходячи з вищезазначеного, вважаємо, що суть кооперації полягає в задоволенні економічних потреб виробників в одержанні засобів виробництва, збуті продукції, наданні великої кількості послуг, які необхідні в сучасних умовах сільськогосподарської діяльності. Одержання таких послуг іншим шляхом часто або фізично неможливе, або економічно недоцільне. Реалізація цієї економічної мети потребує об'єднання фізичних, матеріальних, фінансових та людських ресурсів у рамках кооперативів.

Будь-який кооператив ґрунтується на рівності його членів, які є не пайовиками, які б очікували прибутку з вкладеного капіталу, а кооператорами, які прийняли рішення про виконання деяких специфічних аспектів діяльності своїх господарств через кооператив. Цілоком природно, що на тих чи інших моральних

Рис. 1. Принципи кооперації

цінностях будується робота різних організацій, але для кооперативних об'єднань моральні цінності становлять саму суть механізму їх діяльності.

Кооперативи ґрунтуються на принципах, які вимагають упровадження специфічних методів управління. Принципи, своєю чергою, є керівними вказівками, за якими кооперативи втілюють свої цінності в життя.

Принципи кооперативів та їх об'єднань кожної з держав мають відповідати міжнародним кооперативним принципам, схваленим Міжнародним кооперативним альянсом (МКА – International Cooperative Alliance, ICA) – неурядовою міжнародною організацією, що об'єднує національні, регіональні союзи та федерації кооперативів, головним чином споживчі, кредитні та сільськогосподарські, і представляє кооперативний рух по всьому світі.

Слід погодитись із точкою зору М.Й. Маліка, яка полягає в тому, що кооперативні принципи – це система абстрактних ідей, сформованих у результаті практичного досвіду, які відображають особливі цілі й унікальність кооперативної організації та є керівними настановами для тих, хто має бажання створити кооператив [10, с. 154].

На підставі вищевикладеного та з урахуванням Закону України «Про кооперацію» визначені в Законі загальні принципи кооперації нами було доповнено основними спеціальними принципами [11; 12].

Спеціальні принципи необхідні для уточнення та більш чіткого розуміння діяльності кооперативів.

Висновки з проведеного дослідження. Визначення, що виникли в літературі з приводу поняття «кооперація», вражають своїм різноманіттям, проте переважно мають однакову методологічну суть, тому вважаємо, що кооператив, заснований як об'єднання власників на добровільній основі для спільного задоволення потреб усіх членів товариства надає найбільш сприятливі можливості для повного, рівного, справедливого розвитку членів. Виконання деяких специфічних аспектів діяльності через об'єднання окремих господарств (кооперативів) дає можливість власникам використовувати ресурс, але водночас дає

можливість діяти автономно, не порушуючи інтересів одне одного. Це й є основним вагомим моментом діяльності кооперативу, а разом із тим надає необмежені перспективи у розвитку як однієї з найбільш прогресивних форм об'єднань в агропромисловій сфері.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Словник економічних термінів / С.В. Васильєв [та ін.]. – Дніпропетровськ : ДДАУ. – 192 с.
2. Буздалов И.Н. Аграрная теория: концептуальные основы и современные представления / И.Н. Буздалов // Аграр. наука. – 2003. – № 4. – С. 4–7.
3. Туган-Барановский М.И. Социально-экономическая природа кооперации / М.И. Туган-Барановский. – М. : Экономика, 1989. – 261 с.
4. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации / М.И. Туган-Барановский ; предисл., коммент. Л.А. Булочникова, Г.Н. Сорвина, Т.П. Субботина. – М. : Экономика, 1989. – 496 с.
5. Пажитнов К.А. Основы кооперации / К.А. Пажитнов. – М., 1990. – 67 с.
6. Чаянов А.В. Крестьянское хозяйство: Избранные труды / А.В. Чаянов ; Редкол. сер.: Л.И. Абалкин (пред.) и др. – М. : Экономика, 1989. – 492 с.
7. Чаянов А. В. Основные идеи и формы крестьянской кооперации / А.В. Чаянов // Избранные произведения. – М. : Московский рабочий, 1989. – С. 181–296.
8. Чаянов А. В. Основные идеи и формы организации крестьянской кооперации / А.В. Чаянов. – М. : Наука, 1991 – 302 с.
9. Зіновчук В.В. Основи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації : [навч. посіб.] / В.В. Зіновчук, Л.В. Молдаван, В.Б. Моссаковський [та ін.]. – К. : Вища освіта, 2001. – 464 с.
10. Соціально-економічні засади розвитку сільських територій (економіка, підприємництво і менеджмент) : [монографія] / М.И. Малік, М.Ф. Кропивко, О.Г. Булавка [та ін.] ; за ред. М.И. Маліка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 642 с.
11. Сиченко В.В. Особливості розвитку обслуговуючої кооперації в аграрній сфері / В.В. Сиченко, О.С. Ходирева // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – Вип. 13. – Ч. 4. – С. 78–80.